

Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у січні-вересні 2018 року

У січні-вересні 2018 року рівень тіньової економіки склав 32% від обсягу офіційного ВВП

За попередніми розрахунками Мінекономрозвитку рівень тіньової економіки у січні-вересні 2018 року склав 32% від обсягу офіційного ВВП, що на 1 в.п. менше за показник 9 місяців 2017 року

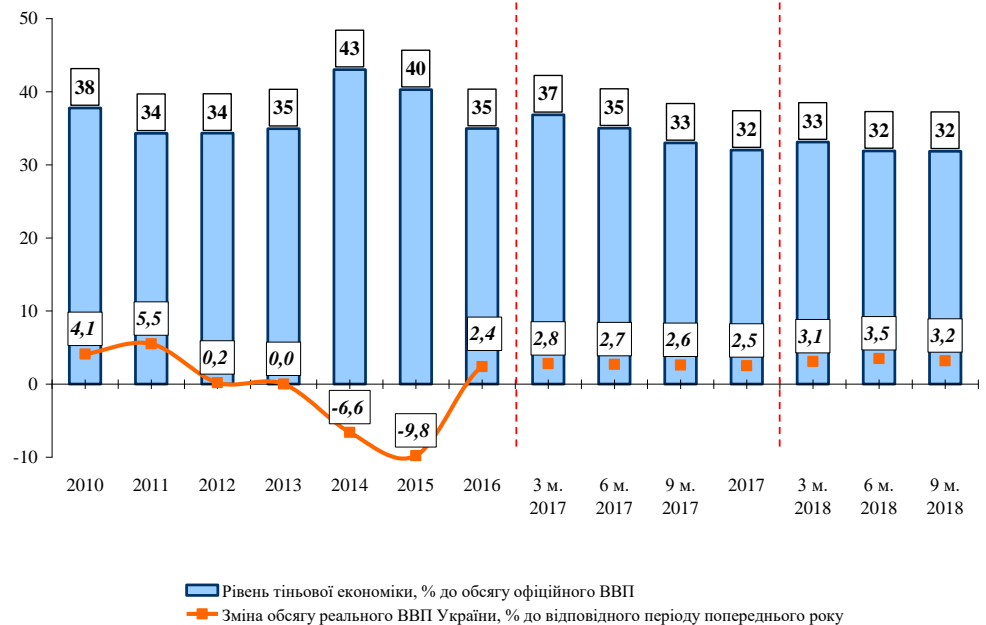

Рис. 1. Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні (у % від обсягу офіційного ВВП) і темпи приросту/зниження рівня реального ВВП (у % до відповідного періоду попереднього року)

Джерело: Держстат, розрахунки Мінекономрозвитку

Довідково: розрахунок рівня тіньової економіки здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки, затверджених наказом Мінекономіки від 18.02.2009 № 123.

Порівнюючи аналогічні показники попередніх років слід зазначити, що 32% - це найнижчий рівень за останні 10 років. Сьогодні детінізацію економіки можна розглядати як один із критеріїв оцінки ефективності впроваджуваних реформ і сприйняття їх суспільством.

Отже в цілому детінізація стала наслідком:

продовження позитивних економічних тенденцій та збереження ознак загальної економічної стабілізації в умовах реалізації Урядом задекларованих реформ, спрямованих на підвищення доходів населення та зміцнення інвестиційної складової зростання. Україна після декількох років виснажливої кризи стабілізує, оздоровлює та реформує свою економіку в напрямку наближення до європейських стандартів.

Довідково: у I кварталі 2018 року (у розрахунку до I кварталу 2017 року) реальний ВВП зріс на 3,1%, у II кварталі 2018 року – на 3,8% (у розрахунку II квартал 2018 року до II кварталу 2017 року), у III кварталі 2018 року (за попередніми даними Держстату) – на 2,8% (у розрахунку III квартал 2018 року до III кварталу 2017 року).

У січні-вересні 2018 року обсяг освоєних капітальних інвестицій збільшився на 19,9% (порівняно зі зростанням на 20,7% у січні-вересні 2017 року), що відбувалося в умовах активізації державної інвестиційної політики та, відповідно, збільшення обсягів інвестування в інфраструктурні проекти, виробництво військової техніки, а також поширення кооперації між вітчизняними виробниками та покращення якості вітчизняної інвестиційної продукції.

Зростання номінальної середньомісячної заробітної плати у січні-вересні 2018 р. становило 25,7% (8605 грн.) до відповідного періоду 2017 р. (у січні-вересні 2017 р. – зростання на 37,2% (6847 грн.)).

Основними факторами, що мали вплив на підвищення номінальної середньомісячної заробітної плати були:

- підвищення мінімальної заробітної плати до 3723 грн. з 01.01.2018 (на 16,3 %);

- підвищення посадового окладу працівників I тарифного розряду до 1762 грн. з 01.01.2018 (на 10,1 %).

Реальна заробітна плата у звітному періоді збільшилась на 12,8% до відповідного періоду 2017 р. (у січні-вересні 2017 р. зростання на 18,8%).

посилення ринкових тенденцій та поступової оптимізації процесів формування цін на внутрішніх ринках, у тому числі внаслідок демонополізації ринків поряд із впроваджуваною НБУ жорсткою монетарною політикою задля повернення інфляції в межі цільового діапазону;

Довідково: річні темпи споживчої інфляції постійно уповільнювалися і у вересні 2018 року становили 8,9%.

Базова інфляція хоча і уповільнилася, але залишалася вищою ніж у 2017 році. При цьому більшою мірою спостерігалось уповільнення саме небазової інфляції. Тобто, вплив інструментів НБУ був наразі вельми обмеженим. Невисока ефективність грошово-кредитної політики фактично є свідченням недостатньої розвиненості фінансових інститутів країни і, як результат, дієвості трансмісійних механізмів НБУ.

Скоріше отримане зниження темпів інфляції можна пояснити продовженням процесу зниження вартісної складової в умовах оздоровлення економіки в цілому (у т. ч. внаслідок демонополізації ринків) та зростанням пропозиції товарів на внутрішньому ринку.

За період січень-вересень 2018 року гривня до долара США девальвувала на 2,3%. Девальваційна динаміка обумовлена: підвищенням попиту на іноземну валюту з боку імпортерів, операціями корпоративного сектору з перерахування дивідендів за кордон, здійсненням платежів Уряду та НБУ з обслуговування та погашення державного боргу, номінованого в іноземній валюті.

Національний банк, що задекларував в Основних засадах грошово-кредитної політики здійснення режиму інфляційного таргетування, не розглядає наразі обмінний курс національної валюти в якості цільового показника і намагається дотримуватися правила найменшого втручання в динаміку обмінного курсу, лише згладжуючи різкі її сплески. Тобто, формування поточного курсу гривні практично повністю залежить від балансу попиту та пропозиції на іноземну валюту, що ситуативно складається.

збереження сприятливих умов для ведення бізнесу в Україні, що засвідчується доволі високим рівнем ділової активності бізнесу та покращенням очікувань;

Довідково: за даними НБУ у III кварталі 2018 року індекс ділових

очікувань на наступні 12 місяців склав 117,2%. Тенденція до зростання економічної активності підприємств сформувався в умовах покращення прогнозів щодо загальних обсягів реалізації продукції власного виробництва, а також збільшення інвестиційних видатків на машини, обладнання та інвентар.

Свідченням позитивного ефекту реформ з дерегуляції економіки стало покращення на 4 позиції України (до 76 місця серед 190 країн) у рейтингу “Doing Business 2018” порівняно з результатом у попередньому рейтингу.

Водночас динаміка детінізації стримується нерозв’язаними проблемами, які негативно позначаються на розвитку економіки країни в цілому. Це, зокрема:

збереження значних викликів забезпеченню стабільного функціонування фінансової системи країни;

Довідково: хоча Україна у рейтингу Глобального індексу конкурентоспроможності (ГІК) 2018 покращила свої позиції на 6 пунктів і зайняла 83 місце серед 140 країн світу, критичними відставанням України залишаються “Державні та суспільні установи” (110 місце), “Фінансова система” (117 місце) та “Макроекономічне середовище” (131 місце).

У кредитному портфелі банків значною залишається частка непрацюючих кредитів, що зумовлено, насамперед, низькою кредитоспроможністю позичальників. Станом на 01.10.2018 частка непрацюючих кредитів у загальному обсязі кредитування становила 54,31% (станом на 01.01.2018 – 54,54%)¹.

За даними НБУ обсяги простроченої заборгованості реального сектору за III квартал 2018 року зросли на 1,0 млрд. дол. США і на кінець вересня 2018 року становили 21,9 млрд. дол. США (17,4% від ВВП).

наявність невідконтрольних владі територій, утворених у ході військової агресії на території країни.

Отже, результативність процесу детінізації економіки є похідною від спроможності держави створити сприятливі умови для нарощення суб’єктами господарювання ділової активності в легальній економіці завдяки поліпшенню інвестиційного та бізнес-клімату в країні та створенню такого інституційного середовища, для якого тіньова економіка стала б неефективною.

*Динаміка рівня
тіньової
економіки за
окремими
методами*

Два з чотирьох методів, з використанням яких здійснюється оцінка рівня тіньової економіки, показали зменшення порівняно з 9 місяцями 2017 року. Зокрема:

за методом “витрати населення – роздрібний товарооборот” зменшення рівня тіньової економіки склало 2 в.п. (до 49% від обсягу офіційного ВВП);

електричний метод показав зменшення рівня тіньової економіки

¹ Постановою Правління НБУ від 11.06.2018 № 64 “Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах” затверджено нові вимоги до системи управління банківськими ризиками, якими встановлено жорсткі вимоги до процесів оцінювання та контролю ризиків (кредитного, ринкового, операційного, процентного ризику банківської книги, ліквідності), їх фіксації та реагування на них відповідальними особами та органами банку. Запроваджується вимога обов’язково проводити стрес-тестування для оцінювання ризиків та спроможності їм протистояти. Упродовж наступних двох років банки зобов’язані вибудувати ефективні системи управління ризиками. З грудня 2018 року обов’язковим пруденційним нормативом для банків стане виконання коефіцієнту покриття ліквідністю, що має суттєво знизити ймовірність виникнення кризи ліквідності в банківському секторі у випадку негативного економічного шоку.

на 1 в.п. (до 22% від обсягу офіційного ВВП).

Оцінки рівнів тіньової економіки, здійснені з використанням монетарного методу та методу збитковості підприємств, зафіксували відсутність змін у рівнях (порівняно з 9 місяцями 2017 року), що свідчить про “затухання” дії стимулюючих чинників у цих сферах, що формували тенденцію до зменшення рівня тіньової економіки у 2017 році та першій половині 2018 року.

За методом збитковості підприємств рівень тіньової економіки склав 22% від обсягу офіційного ВВП.

Монетарний метод зафіксував розмір тіньової економіки на рівні 27% від обсягу офіційного ВВП.

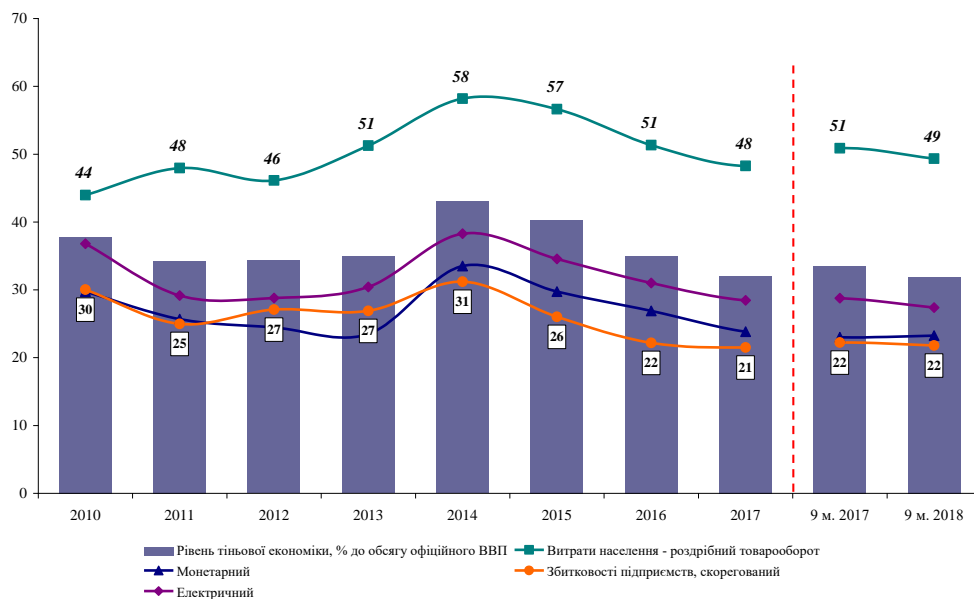

Рис. 2. Динаміка рівня тіньової економіки за окремими методами, % від обсягу офіційного ВВП

Джерело: розрахунки Мінекономрозвитку

Довідково: кожен метод розрахунку рівня тіньової економіки охоплює певну сферу національної економіки (з відповідно різною часткою в ній нелегального сектору). Тому лише інтегральний показник рівня тіньової економіки є комплексним індикатором, що повною мірою характеризує таке явище, як тіньова економіка.

Рівень тіньової економіки, розрахований за методом збитковості підприємств, у січні-вересні 2018 року склав 22% від обсягу офіційного ВВП

Показник рівня тіньової економіки, розрахований за методом збитковості підприємств, склав за підсумком січня-вересня 2018 року 22% від обсягу офіційного ВВП, зафіксувавши відсутність змін порівняно з рівнем 9 місяців 2017 року². Довідково: відповідно до методології розрахунку за методом збитковості підприємств тенденція до збільшення рівня тіньової економіки формується в умовах збільшення обсягу збитків або зменшення обсягу прибутків суб'єктів господарювання.

² Оцінку рівня тіньової економіки за методом збитковості підприємств розраховано на базі оприлюднених статистичних даних про фінансові результати діяльності до оподаткування підприємств (без банків) без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя, а також частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

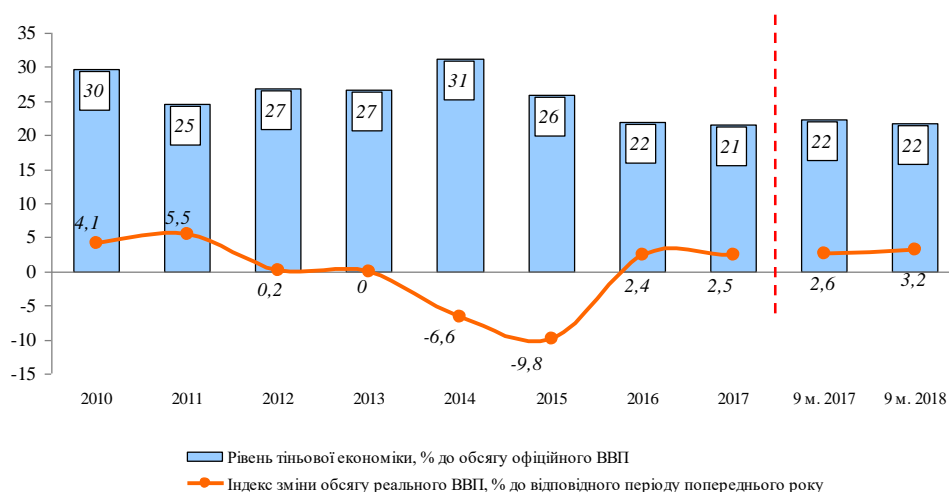

Рис. 3. Динаміка рівня тіньової економіки за методом збитковості підприємств, % до обсягу офіційного ВВП

Джерело: Держстат, розрахунки Мінекономрозвитку

Рівень тіньової економіки у видах економічної діяльності за методом збитковості підприємств

Тенденція до зменшення рівня тіньового сегменту за підсумком січня-вересня 2018 року збереглася у двох основних агрегованих ВЕД – добувній промисловості (на 8 в.п. порівняно з відповідним періодом 2017 року) та будівництві (на 4 в.п.).

Чотири ВЕД показали збільшення рівня тіньової економіки, отримане в умовах зростання обсягів збитків підприємств цих ВЕД (у тому числі через недостатньо задовільну роботу підприємств з кредиторами та недобросовісне виконання підприємствами зобов'язань за договорами, що своїми наслідками мало зокрема виконання вимоги щодо створення резерву сумнівних боргів та сплату штрафних санкцій). Як наслідок, рівень тіньової економіки у ВЕД “Транспорт, складське господарство, поштова та кур’єрська діяльність” збільшився на 8 в.п. порівняно з відповідним періодом 2017 року; у переробній промисловості – на 2 в.п. відповідно. Збільшення рівня тіньової економіки у ВЕД “Операції з нерухомим майном” склало 6 в.п. (порівняно з рівнем 9 місяців 2017 року), у ВЕД “Фінансова та страхова діяльність” – 5 в.п..

Рівень тіньової економіки в оптовій та роздрібній торгівлі, а також у ВЕД “Сільське, лісове та рибне господарство” порівняно з 9 місяцями 2017 року **не змінився**.

При цьому перелік найбільш тінізованих ВЕД очолив ВЕД “Фінансова та страхова діяльність” (51% від обсягу ВДВ у ВЕД).

Традиційно низьким рівень тіньової економіки залишився у ВЕД “Сільське, лісове та рибне господарство” – 6% від обсягу ВДВ у зазначеному ВЕД.

Довідково: при оцінці рівня тіньової економіки внаслідок відсутності відповідної статистичної інформації не враховуються обсяги товарообмінних операцій, застосування яких є характерним для сільського господарства. Однак, саме цим операціям властива схильність до ухилення від оподаткування, що, у свою чергу, є джерелом виникнення такого явища, як “тіньова економіка”.

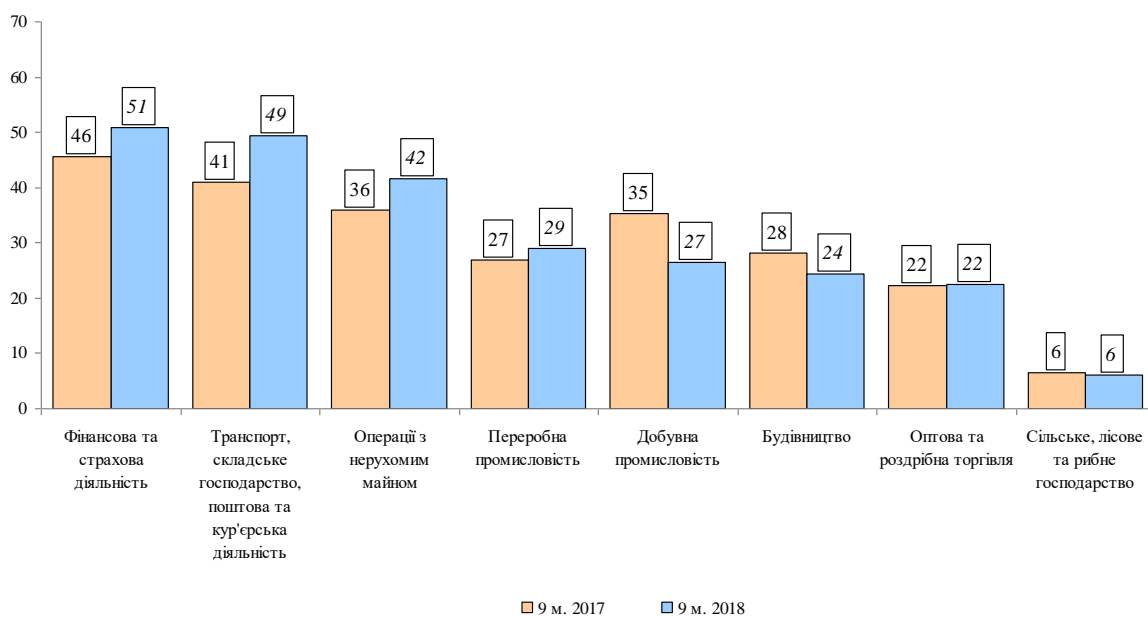

Рис. 4. Рівень тіньової економіки за видами економічної діяльності, % від обсягу офіційного ВДВ відповідного ВЕД

Джерело: розрахунки Мінекономрозвитку

Рівень тіньової економіки за методом “витрати населення – роздрібний товарооборот” у січні-вересні 2018 року склав 49%

Традиційно найбільший рівень тіньової економіки показав метод “**витрати населення – роздрібний товарооборот**” – **49%** від обсягу офіційного ВВП. Водночас порівняно з показником 9 місяців 2017 року він зменшився на 3 в.п., що супроводжувалось зростанням обсягу продажу населенню споживчих товарів у легальному секторі більшими темпами (на 12,4% порівняно з обсягом січня-вересня 2017 року), ніж обсягу скорегованих грошових витрат населення на придбання споживчих товарів (“+” 11,2% відповідно).

Сформована у 2017 році тенденція до зменшення рівня тіньової економіки за цим методом збереглась у звітному періоді завдяки стимулюючому ефекту від підвищення рівня мінімальної заробітної плати в економіці (на 16,3% до 3723 грн. з 01.01.2018) та підвищення посадового окладу працівників I тарифного розряду (на 10,1% до 1762 грн. з 01.01.2018).

В умовах стриманої динаміки інфляційних процесів, обумовленої посиленням ринкових тенденцій, у тому числі внаслідок демонополізації ринків та достатності пропозиції продукції на ринках, дія цих стимулюючих чинників живила зростаючий споживчий попит населення, при задоволенні якого перевага надавалась переважно суб’єктам господарювання роздрібною торгівлі у легальному сегменті.

Довідково: у січні-вересні 2018 року реальна заробітна плата збільшилась на 12,8% до відповідного періоду 2017 року (у січні-вересні 2017 року зростання становило 18,8%), що відбулось в умовах зростання номінальної заробітної плати на 25,7% (8605 грн.) та споживчих цін на 11,4% у середньорічному розрахунку.

Удосконалений Мінекономрозвитку метод “**витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги**” також зафіксував зменшення рівня тіньової економіки відносно показника 9 місяців 2017 року на 2 в.п. (до 55% від обсягу офіційного ВВП), що засвідчує збереження стимулюючого впливу зростаючої купівельної спроможності домогосподарств на модель споживчої поведінки населення на ринку товарів і послуг упродовж звітного періоду.

Довідково:

метод “витрати населення – роздрібний товарооборот” удосконалено шляхом:

дооцінки обсягів “тіньових” комерційних послуг, що надаються населенню суб’єктами господарювання;

включення у розрахунок обсягу продажу домогосподарствами сільськогосподарської продукції на неформальних ринках.

Рис. 5. Рівень тіньової економіки за чинною та удосконаленою редакцією методу “витрати населення – роздрібний товарооборот”, % від обсягу офіційного ВВП

Джерело: розрахунки Мінекономрозвитку

Рівень тіньової економіки за електричним методом у січні-вересні 2018 року склав 27%

Рівень тіньової економіки, розрахований з використанням **електричного методу**, зменшився порівняно з 9 місяцями 2017 року на 2 в.п. і склав **27%** від обсягу офіційного ВВП. Відповідно до методології розрахунку зменшення рівня “тіні” за цим методом отримане в результаті збільшення обсягу реального ВВП у січні-вересні 2018 року (на 3,2% відносно показника у відповідному періоді 2017 року) більшими темпами, ніж обсягу внутрішнього споживання електроенергії за вирахуванням споживання на комунально-побутові

потреби (на 1,5% відповідно).

Довідково: методологія розрахунку рівня тіньової економіки за електричним методом полягає в порівнянні приросту внутрішнього споживання електроенергії (за вирахуванням споживання на комунально-побутові потреби), скоригованого на коефіцієнт рівня НТП, досягнутого у реальному секторі економіки при споживанні всіх видів ПЕР, з приростом ВВП: якщо має місце перевищення приросту (менше падіння) внутрішнього споживання електроенергії над приростом (падінням) ВВП – вважається, що електроенергія спрямовується на виробництво у тіньовому секторі.

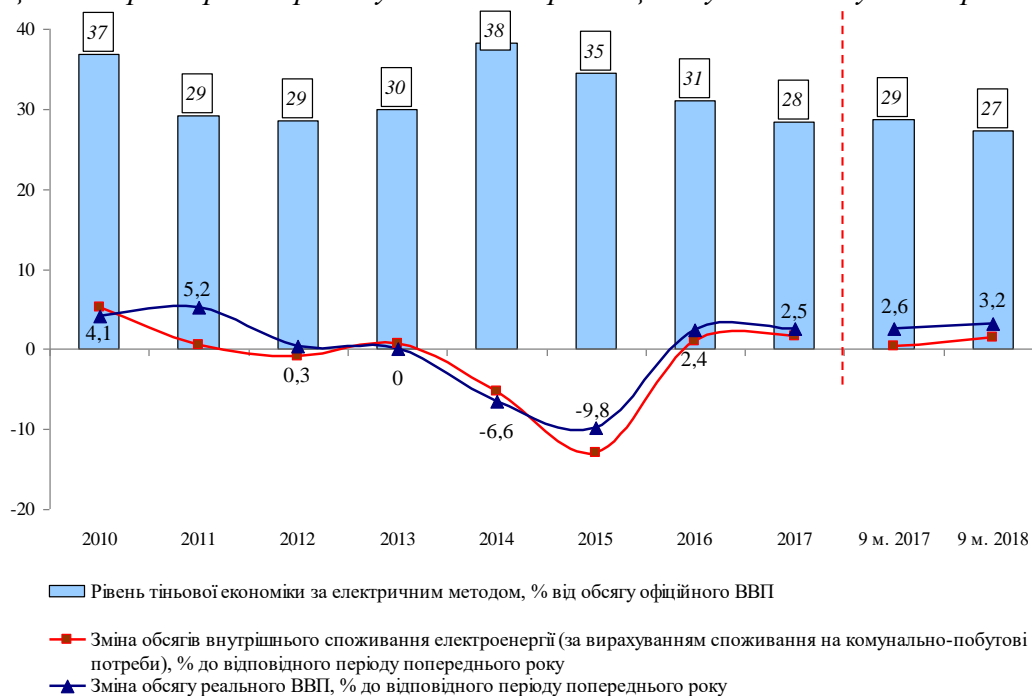

Рис. 6. Рівень тіньової економіки за електричним методом, % від обсягу офіційного ВВП

Джерело: Держстат, розрахунки Мінекономрозвитку

Рівень тіньової економіки, розрахований за монетарним методом, у січні-вересні 2018 року склав 23%

Рівень тіньової економіки, розрахований з використанням монетарного методу, порівняно з показником 9 місяців 2017 року не змінився і склав 23% від обсягу офіційного ВВП.

Незмінність рівня тіньової економіки зафіксував також удосконалений Мінекономрозвитку монетарний метод (38% від обсягу офіційного ВВП), що, на наш погляд, є адекватною оцінкою процесів детінізації за цим методом в умовах збільшення обсягу залишків готівкових коштів поза депозитними корпораціями (на 13,3% в річному обчисленні станом на 30.09.2018; 4,7% станом на 30.09.2017).

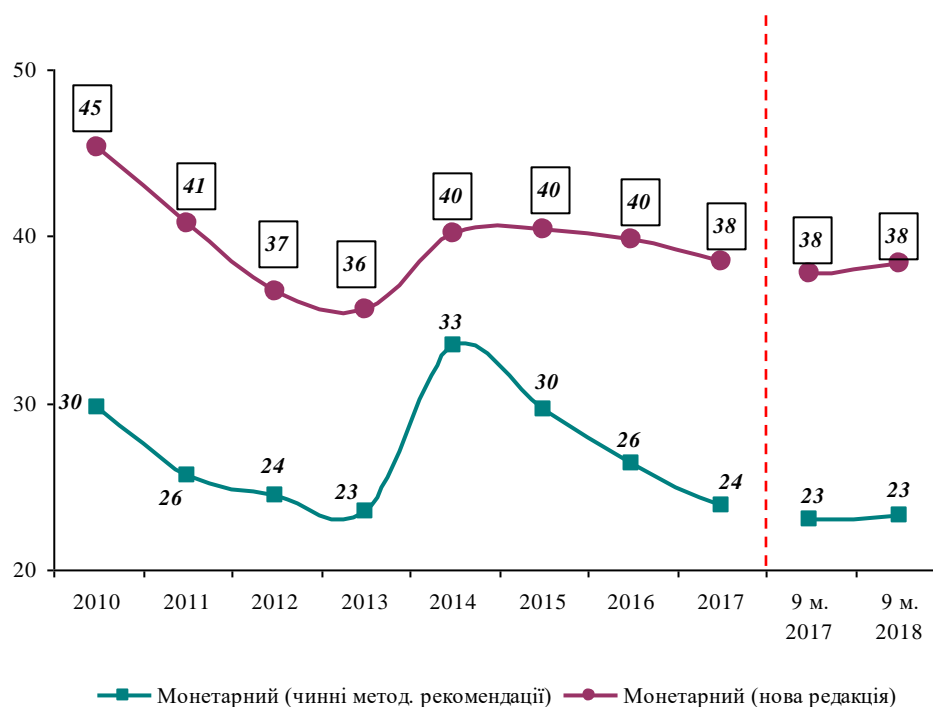

Рис. 7. Рівень тіньової економіки за чинною та удосконаленою редакцією монетарного методу, % від обсягу офіційного ВВП

Джерело: розрахунки Мінекономрозвитку

Довідково:

монетарний метод удосконалено шляхом внесення таких змін:

за базовий рік прийнято умовний рік, в якому всі операції здійснюються на безготівковій основі. Як наслідок, обсяг готівкових коштів дорівнює “нулю” ($M0b = 0$), й, відповідно, рівень тіньової економіки також є нульовим. За таких умов будь-яке збільшення обсягу готівки створює потенційні можливості для розвитку тіньової економіки;

з методичних положень розрахунку рівня тіньової економіки за монетарним методом виключено модифікований метод (який згідно з чинною редакцією Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки є складовою частиною монетарного методу).

Системні фактори тінізації національної економіки

Однією з основних загроз, яку представляє тіньова економіка для економічної системи, є спотворення механізмів дії законів та інструментів ринку, що призводить до неефективності механізмів стимулювання економіки, стримуючи економічний розвиток країни. Тому зусилля Уряду мають, у першу чергу, концентруватися на запровадженні заходів, спрямованих на мінімізацію впливу системних чинників тінізації економіки, які залишаються актуальними, а саме:

високий рівень корупції;

Довідково: за даними рейтингу “Індекс сприйняття корупції 2017” за рівнем корупції Україна посідає 130 місце із 180 країн.

низька ефективність функціонування органів судової системи;

Довідково: рівень незалежності судової влади та рівень ефективності правової системи в арбітражному врегулюванні оцінюються міжнародними експертами низько (відповідно на 117 і 103 місцях у рейтингу ГІК 2018).

недостатній захист прав на рухомому та нерухомому власність, включаючи права на фінансові активи;

Довідково: за даними рейтингу ГІК 2018 Україна знаходиться на 129 місці за рівнем захисту прав власності та на 114 місці за рівнем захисту прав інтелектуальної власності.

непередбачуваність змін у податковому законодавстві, що спричиняє збільшення кількості помилок економічних суб'єктів при нарахуванні та сплаті податків і зборів.

Поліпшення бізнес-клімату

З метою усунення адміністративно-регуляторних бар'єрів, які стримують діяльність суб'єктів господарювання, упродовж січня-вересня 2018 року органами державної влади вживалися заходи за такими напрямками:

– спрощення діяльності суб'єктів господарювання, дерегуляція підприємницької діяльності:

скасовано вимоги щодо присвоєння і застосування необов'язкового (добровільного) екологічного маркування в Україні, що суперечило принципам технічного регулювання (*постанова Кабінету Міністрів України від 11.01.2018 №3 “Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України”*);

вдосконалено механізм взаємодії органів доходів і зборів та державних органів, уповноважених на здійснення державних видів контролю при митному оформленні товарів за принципом “єдиного вікна” (*постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2018 №44 “Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2011 р. №1031 і від 25 травня 2016 р. №364”*);

удосконалено порядок видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки, що сприятиме: оптимізації дозвільних процедур; скороченню переліку машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки, експлуатація (застосування) яких вимагає наявності дозволів; спрощенню надання адміністративних послуг в електронній формі, розширенню переліку видів робіт підвищеної небезпеки, які можуть виконуватись за декларативним принципом, і поліпшенню умов ведення бізнесу шляхом усунення зайвих обмежень у провадженні господарської діяльності (*постанова Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 №48 “Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2010 р. №725 і від 26 жовтня 2011 р. №1107”*);

забезпечено можливість українських підприємств при імпорті обладнання для власного виробництва на території України розстрочити сплату податку на додану вартість на термін до 2 років без нарахування процентів, пені та штрафів, зокрема, встановлено Порядок надання такого розстрочення (*постанова Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 №85 “Про затвердження Порядку надання розстрочення сплати податку на додану вартість та застосування забезпечення виконання зобов'язань під час ввезення на митну територію України обладнання для власного виробництва на території України”*);

встановлено порядок організаційних дій з проведення загальнонаціональної (всеукраїнської) нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення одночасно на території всієї країни, що забезпечить оновлення показників нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення відповідно до Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення, а також дозволить органам місцевого самоврядування отримати актуальну базу для визначення розміру плати за землю та скоротити час на підготовку до продажу на земельних торгах прав оренди земельних ділянок (*постанова Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 №105 “Про проведення загальнонаціональної*

(всеукраїнської) нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України”);

впроваджено перехід від обов’язкового до добровільного використання печаток у взаємовідносинах суб’єктів господарювання з Держекспортконтролем, іншими державними органами з питань експортного контролю (*постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 №99 “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань державного експортного контролю”*);

внесено зміни до переліку підстав, за наявності яких може проводитись огляд (переогляд) товарів, транспортних засобів комерційного призначення митними органами України, з метою недопущення прийняття посадовими особами митниць рішень щодо проведення оглядів (переоглядів) товарів і транспортних засобів комерційного призначення за недостатньо обґрунтованими зверненнями правоохоронних органів (*постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 №109 “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 р. №467”*);

запущено механізм функціонування системи зупинення реєстрації податкових накладних/розрахунків коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних; запроваджено публічний реєстр податкових накладних, реєстрація яких зупинена; урегульовано питання реєстрації податкових накладних, реєстрацію яких зупинено до 01.12.2017 та до яких платниками податків не подано пояснень (*постанови Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 №117 “Про затвердження порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних” та №204 “Про внесення змін до Порядку ведення Єдиного реєстру податкових накладних”*);

унормовано перелік платних послуг, які можуть надаватися архівними установами, що утримуються за рахунок бюджетних коштів, з метою сприяння отриманню фізичними та юридичними особами якісних архівних послуг на платній основі (*постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2018 №175 “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 7 травня 1998 р. №639”*);

знято обмеження щодо проектування за будівельними нормами, гармонізованими з нормативними документами ЄС, для конструкцій будівель і споруд будівництва (нового будівництва та реконструкції), які за класом наслідків (відповідальності) належать до об’єктів із значними наслідками (ССЗ). Це дозволить поширити одночасну дію будівельних норм, розроблених на основі національних технологічних традицій, та будівельних норм, гармонізованих з нормативними документами ЄС, на всі об’єкти будівництва, незалежно від класу наслідків (*постанова Кабінету Міністрів України від 28.03.2018 №229 “Про внесення зміни до пункту 3 Порядку застосування будівельних норм, розроблених на основі національних технологічних традицій, та будівельних норм, гармонізованих з нормативними документами Європейського Союзу”*);

врегульовано проблемні питання у сфері міжнародної торгівлі, будівництва та реєстрації прав на нерухомість з метою наближення законодавства України кращим світовим практикам, описаним Групою Світового банку у методології рейтингу Doing Business (*постанова Кабінету Міністрів України від 25.04.2018 №327 “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України”*);

створено правові основи для приєднання України до Метричної конвенції, що дозволить проводити звірення національних еталонів України з національними еталонами 58 держав – членів Метричної конвенції, отримати доступ до наукової та

стратегічної інформації, сприятиме укладанню з ЄС Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів (Угода АСАА) та матиме позитивний вплив на розвиток бізнесу (Закон України від 23.05.2018 №2445-VIII “Про приєднання України до Метричної конвенції”);

вдосконалено законодавство у сфері державного нагляду (контролю), визначено нові вимоги до критеріїв за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, впроваджено ризик-орієнтовний підхід в діяльності органів контролю (постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 №342 “Про затвердження методик розроблення критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю), а також уніфікованих форм актів, що складаються за результатами проведення планових (позапланових) заходів державного нагляду (контролю)”);

відмінено обов’язкове застосування печаток/штампів суб’єктами господарювання у сфері торгівлі, що дозволить зменшити можливості для зловживань з боку органів державного нагляду (контролю), зменшити регуляторний та адміністративний тиск на бізнес (постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 №353 “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України”; наказ Мінекономрозвитку від 10.05.2018 №632 “Про затвердження змін до деяких наказів”, який зареєстровано в Мін’юсті від 5 червня 2018 р. за №674/32126);

схвалено Концепцію реформування інституту саморегулювання в Україні, що закладає базові принципи для подальшого впровадження моделі ефективного саморегулювання в Україні (розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 №308 “Про схвалення Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні”) та затверджено план заходів з її реалізації (розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.08.2018 №598 “Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні”);

оптимізовано процедури імпорту компонентів для потреб виробництва автомобілів і використання цих компонентів у виробничих процесах, що спростить умови діяльності автомобільних підприємств і таким чином сприятиме покращенню загальної ситуації в галузі (постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.2018 №483 “Про внесення змін до Порядку визначення товарів, що ввозяться на митну територію України для використання у промисловому виробництві моторних транспортних засобів”);

врегульовано порядок подання документів для отримання дозволів на користування надрами шляхом участі в аукціоні чи без проведення такого; також унормовано порядок реалізації Закону України “Про оцінку впливу на довкілля” під час надання/продовження строку дії спеціальних дозволів на користування надрами; (крім того, передбачається подання документів і в електронному вигляді через рік після набрання чинності цією постановою) (постанова Кабінету Міністрів України від 25.04.2018 № 333 “Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 30 травня 2011 р. №594 і 615”);

визначено концептуальні засади формування та пріоритети реалізації державної політики в галузі транспорту, спрямовані на інтеграцію національної транспортної мережі до міжнародної транспортної мережі, задоволення потреб населення у перевезеннях та покращення умов ведення бізнесу задля створення конкурентоспроможної та ефективної національної економіки (розпорядження

Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 № 430-р “Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року”);

затверджено Правила надання доступу до інфраструктури об’єкта транспорту, інфраструктури будинкової розподільної мережі, інфраструктури об’єкта будівництва (*постанови Кабінету Міністрів України від 18.07.2018 №586, №610 та №611 відповідно*);

скасовано нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади як такі, що не відповідають Закону України “Про ліцензування видів господарської діяльності” та Закону України “Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності” (*розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.07.2018 №505 “Про скасування деяких актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади”*);

врегульовано питання ведення трудових книжок представництвами іноземних юридичних осіб (*постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2018 №571 “Про внесення зміни до пункту 4 постанови Кабінету Міністрів України від 27 квітня 1993 р. №301” та розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.07.2018 №513 “Про скасування пункту 2.21 Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників”*);

затверджено план заходів з реалізації Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року, яким зокрема, передбачено виконання завдань, направлених на розширення кредитування малого і середнього підприємництва комерційними банками, активізацію використання векселів, створення веб-порталу з метою задоволення потреб суб’єктів малого і середнього підприємництва у доступі до якісної інформації, забезпечення розвитку та популяризації культури підприємництва тощо. Задля підвищення інституційної спроможності держави у формуванні та реалізації політики у зазначеній сфері передбачено утворення консультативно-дорадчого органу при Мінекономрозвитку Офісу розвитку малого і середнього підприємництва (*розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 №292 “Деякі питання реалізації Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року”*);

відновлено процедуру отримання суб’єктами, що надають послуги з розміщення (проживання), свідоцтв про встановлення категорій готелям (*постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.2018 №607 “Про внесення змін до Порядку встановлення категорій готелям та іншим об’єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)”*);

знято мораторій на проведення перевірок Мінекономрозвитку для здійснення у межах повноважень, передбачених законом, контролю за додержанням ліцензіатами вимог ліцензійних умов провадження туроператорської діяльності (*постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 №752 “Про внесення зміни до переліку органів державного нагляду (контролю), на які не поширюється дія Закону України “Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності”*);

визначено перелік критеріїв оцінки ступеня ризику від провадження туроператорської діяльності (*постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 №747 “Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження туроператорської діяльності, що підлягає ліцензуванню, та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю)”*);

створено додатковий та вагомий механізм боротьби із порушеннями законних прав та інтересів осіб, яким належать права на об'єкти авторського права та (або) суміжних прав (*прийнято Закон України від 04.09.2018 №2514-VIII “Про внесення змін до статті 5 Закону України “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних”*);

внесено зміни до технічних регламентів у трьох пріоритетних секторах української промислової продукції з метою приведення їх у відповідність до актів законодавства ЄС. Впровадження даних положень забезпечить приведення національного законодавства у відповідність до норм законодавства ЄС, сприятиме скорішому укладанню Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (АСАА), що усуне технічні бар'єри в торгівлі відповідною продукцією та забезпечить доступ на ринок ЄС українським виробникам на тих самих умовах, що діють для виробників держав-членів ЄС (*постанова Кабінету Міністрів України від 04.07.2018 №533 “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України”*);

– просування експорту та залучення іноземних інвестицій:

започатковано створення в Україні Центру підтримки технологій та інновацій (за підтримки Всесвітньої організації інтелектуальної власності), робота якого сприятиме спрощенню доступу до спеціалізованих баз даних патентної та науково-технічної інформації для винахідників, малих та середніх підприємств, представників промислового сектору, дослідників у технологічних центрах та навчальних закладах, професіоналів у сфері інтелектуальної власності (*розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 №20-р “Про започаткування роботи із створення в Україні Центру підтримки технологій та інновацій”*);

створено державну установу “Офіс із залучення та підтримки інвестицій”, діяльності якої спрямована на забезпечення взаємодії інвесторів з державними органами та органами місцевого самоврядування, відповідними суб'єктами господарювання під час підготовки та реалізації ними інвестиційних проектів із залученням інвестицій (*розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.03.2018 №174-р “Про утворення державної установи “Офіс із залучення та підтримки інвестицій”*);

створено державну установу “Офіс з просування експорту України”, діяльність якої спрямована на забезпечення підтримки експорту за такими напрямками: інформування експортерів, послуги для експортерів, освітні програми для експортерів, пропозиції щодо бізнес-можливостей, створення та функціонування експортного веб-порталу, розроблення і просування українського бренда експортних товарів і послуг (*розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.03.2018 №199-р “Про утворення державної установи “Офіс з просування експорту України”*);

утворено Раду з питань торгівлі та сталого розвитку (*постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.2018 №478 “Про утворення Ради з питань торгівлі та сталого розвитку”*);

встановлено правовий режим обліку прав власності іноземних клієнтів глобальних зберігачів чи інших фінансових посередників на цінні папери в депозитарній системі України, зокрема визначено нові правові категорії “номінальний утримувач”, “рахунок у цінних паперах номінального утримувача”, а також унормовано пов'язані з ними основні аспекти депозитарної діяльності (*Закон України від 15.05.2018 №2418-VIII “Про внесення змін до деяких законодавчих актів*

України щодо сприяння залученню іноземних інвестицій”. Закон набере чинності 24.11.2018);

усунено бар’єри для українського експорту товарів подвійного використання на внутрішній ринок ЄС завдяки застосуванню єдиного нормативного поля у сфері експортного контролю (*постанова Кабінету Міністрів України від 11.01.2018 №1 “Про внесення змін до Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання”*);

удосконалено порядок надання повноважень вітчизняним оборонним підприємствам різних форм власності на імпорту товарів військового призначення для використання у власному виробництві та експорт товарів військового призначення власного виробництва (*постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2018 “Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 р. №838 і від 12 липня 1999 р. №1228”*);

скасовано антидемпінгові заходи щодо імпорту мідного дроту до Туреччини за результатами п’ятирічного перегляду (*з початку 2018 року Україна може поставляти мідний дріт до Туреччини без сплати антидемпінгового мита*);

скасовано антидемпінгові заходи щодо нітрату амонію в США за результатами перегляду (*з 12 червня 2018 р. Україна може поставляти нітрат амонію до США без сплати антидемпінгового мита*);

припинено антидемпінгове розслідування щодо імпорту до ЄС феросиліцію без застосування заходів (*5 червня 2018 р.*).

Боротьба з тіньовою економічною діяльністю

З метою посилення **боротьби з тіньовою економічною діяльністю, корупційними проявами у січні-вересні 2018 року органами виконавчої влади здійснювалися наступні заходи.**

Упродовж 9 місяців 2018 року **органами Держаудитслужби**³ загалом понад 1,1 тис. заходів державного фінансового контролю (в тому числі 890 планових та 220 позапланових ревізій та перевірок), з яких 1,1 тис. ревізій певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності та 2 перевірки закупівель. Порушення фінансово-господарської дисципліни виявлено на понад 1,0 тис. підприємствах, в установах та організаціях.

Загалом протягом січня-вересня 2018 року на 977 підприємствах, в установах і організаціях усіх форм власності за результатами ревізій та перевірок виявлено порушення, які призвели до втрат фінансових і матеріальних ресурсів, на загальну суму понад 2,0 млрд. грн., з них при використанні державних ресурсів – на суму близько 1,6 млрд. грн., комунальних ресурсів – на суму майже 425,5 млн. гривень.

У ході реалізації заходів державного фінансового контролю, спрямованих на здійснення державного контролю відповідно до вимог, визначених законами України, нормативно-правовими актами Президента та Уряду, встановлено фінансових порушень при використанні бюджетних ресурсів, що призвели до втрат, загалом на суму понад 954,8 млн. грн., з яких понад 589,1 млн. грн. (61,7 %) – кошти державного бюджету.

Незаконне, нецільове витрачання коштів і матеріальних цінностей, а також їх недостачі встановлено на 951 об'єкті контролю на загальну суму майже 1,2 млрд. грн. (або 57,6 % від загальної суми виявлених порушень, що призвели до втрат).

Слід зазначити, що при використанні державних ресурсів зазначених порушень встановлено на суму 873,2 млн. грн. та при використанні комунальних ресурсів – майже 277,6 млн. гривень.

У бюджетних установах і організаціях виявлено незаконне і нецільове витрачання коштів і матеріальних цінностей та їх недостачі на суму майже 603,7 млн. грн., або 51,3 % від загальної суми виявлених таких порушень.

Внаслідок реалізації товарів, робіт і послуг за заниженими цінами, безоплатного надання в оренду майна тощо бюджетами усіх рівнів, бюджетними установами та організаціями, а також підприємствами втрачена можливість отримати належні доходи на суму понад 865,6 млн. грн. (42,4 % від загального обсягу установлених втрат).

Проведеними заходами державного фінансового контролю встановлено недоотримання фінансових ресурсів підприємствами, установами та організаціями державної форми власності – майже 716,8 млн. грн., комунальної форми власності –

³ Джерело: офіційний сайт Державної аудиторської служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/139470?jsessionid=6626619DD071860DB83CAE7097AD2BD5.app1>

147,9 млн. гривень. При цьому в бюджетних установах та організаціях встановлено таких фактів на суму понад 27,8 млн. гривень.

Найбільш масштабними та розповсюдженими фінансовими порушеннями, які призвели до втрат ресурсів, є:

- реалізація суб'єктами господарювання товарів, робіт чи послуг безоплатно або за заниженими цінами – понад 519,3 млн. гривень;
- списання коштів на видатки/витрати без отримання товарів, робіт чи послуг або в обсягах, вищих від їх фактичної вартості – понад 401,9 млн. гривень;
- незаконні витрати внаслідок оплати завищеної вартості виконаних робіт та/або наданих послуг, а також зайві виплати внаслідок завищення кількості чи вартості придбаних товарів – 290,4 млн. гривень;
- ненарахування і неперерахування (неповне перерахування) надходжень до загального та спеціального (крім спецфонду бюджетних установ) фондів бюджету – майже 207,1 млн. гривень;
- проведення незаконних (зайвих) виплат із заробітної плати – понад 92,4 млн. гривень;
- нестачі коштів та матеріальних цінностей – 71,9 млн. гривень;
- незаконні виплати фізичним особам (компенсацій, допомоги, пільг та субсидій, пенсій, стипендій), в тому числі, які не мали права на їх отримання або у завищених розмірах – понад 59,1 млн. гривень;
- покриття за рахунок загального фонду кошторису витрат спеціального фонду (без відновлення касових видатків загального фонду) – більше 49,9 млн. гривень;
- недоотримання суб'єктами господарювання належних надходжень за майно, надане у користування, оренду – понад 46,6 млн. гривень;
- втрата доходів через списання дебіторської заборгованості – понад 42,3 млн. гривень;
- безпідставне покриття витрат фізичних або юридичних осіб при відсутності в обліку дебіторської заборгованості – близько 41,3 млн. гривень;
- понаднормове списання з обліку матеріальних цінностей, що відсутні в наявності – понад 35,5 млн. гривень;
- нецільові витрати – понад 35,4 млн. гривень;
- сплата внесків до державних цільових фондів по незаконних сумах з оплати праці або за завищеною ставкою збору – майже 29,3 млн. гривень;
- незаконне відчуження майна – майже 13,4 млн. гривень;
- зайве виділення (отримання) коштів юридичним особам, одержувачам внаслідок завищення відповідних розрахунків або які не мали права на їх отримання чи при відсутності потреби – понад 12,8 млн. гривень;
- недоотримання доходів від реалізації бюджетними установами безоплатно товарів, послуг від господарської діяльності – 11,1 млн. гривень;
- ліквідація (знищення, розбирання) майна, проведена всупереч законодавству – майже 9,4 млн. гривень;
- реалізація за заниженою вартістю або безоплатно послуг (крім адміністративних), які надаються на платній основі – понад 8,8 млн. гривень;
- здійснення за рахунок бюджету одного рівня видатків, які відповідно до бюджетного законодавства мають здійснюватися з бюджету іншого рівня – понад 7,4 млн. гривень;
- невідображення в обліку та неотримання дебіторської заборгованості за послуги, які надаються на платній основі – 6,0 млн грн;

- використання державних цільових коштів всупереч їх цільовому призначенню – майже 5,5 млн. гривень;

- ненарахування і неперерахування (неповне перерахування) частини прибутку (доходу) державними некорпоративними, казенними підприємствами та їх об'єднаннями, комунальними підприємствами – майже 3,9 млн. грн. тощо.

Органами Держаудитслужби вжито заходів, завдяки яким у січні-вересні 2018 року забезпечено відшкодування і поновлення незаконних, нецільових витрат та недостач на суму понад 596,4 млн грн (з яких майже 180,4 млн. грн. – за порушеннями, виявленими у попередніх періодах), в тому числі бюджетних коштів – 509,1 млн. гривень.

У рамках проведення аудиту окремих господарських операцій у суб'єктів господарювання державного сектору економіки в результаті належного реагування об'єктів контролю на застереження державних аудиторів протягом січня-червня 2018 року упереджено незаконне та неефективне витрачання державних ресурсів на загальну суму 311,9 млн. гривень.

За результатами проведених заходів контролю загалом органами Держаудитслужби подано 746 пропозицій щодо застосування фінансових санкцій до порушників фінансово-бюджетної дисципліни, з яких застосовано 658, а саме: у 80 випадках призупинено бюджетні асигнування, у 529 – зупинено операції з бюджетними коштами та 49 об'єктам контролю – розпорядникам бюджетних коштів зменшено бюджетні призначення/асигнування на загальну суму понад 11,5 млн. гривень.

З метою вжиття відповідних заходів до порушників фінансової дисципліни органами Держаудитслужби до правоохоронних органів у звітному періоді передано 722 матеріали ревізій та перевірок. Правоохоронними органами у січні-вересні 2018 року за матеріалами проведених контрольних заходів розпочато 362 досудових розслідування та 106 досудових розслідувань за результатами участі у перевірках правоохоронних органів.

За 9 місяці 2018 року до Держфінмоніторингу направлено 99 інформаційних повідомлень про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, на суму понад 3,1 млрд. гривень. Вживаючи заходи, спрямовані на посилення персональної відповідальності порушників фінансової дисципліни, до адміністративної відповідальності притягнуто 2,8 тис. посадових осіб. Загальна сума накладених адміністративних стягнень склала 873,1 тис. гривень. До дисциплінарної відповідальності притягнуто 479 посадових осіб, з яких 62 – звільнено із займаних посад, до матеріальної – 244 особи.

Упродовж 9 місяців 2018 року Державною фіскальною службою України⁴ та її територіальними органами проведено активну роботу щодо виявлення суб'єктів мінімізації податкових зобов'язань. За січень-вересень 2018 року підрозділами податкового та митного аудиту ДФС проведено майже 13,7 тис. перевірок суб'єктів господарювання (у тому числі понад 3,3 тис. планових та майже 10,4 тис. позапланових перевірок), за результатами яких сума донарахованих грошових зобов'язань, що підлягає погашенню, становить понад 9,5 млрд. гривень.

Органами досудового розслідування ДФС упродовж звітного періоду розпочато

⁴ Джерело: офіційний сайт Державної фіскальної служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/kontrolno-perevirochna-robota/>
<http://sfs.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/dosudove-slidstvo/>
<http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zapobigannya-proyavam-korupts/insha-informatsiya-pro>

понад 2,7 тис. проваджень, у яких закінчено досудове розслідування та направлено до суду з обвинувальним актом 712 кримінальних проваджень стосовно 809 осіб. Забезпечено відшкодування збитків за закінченими кримінальними провадженнями на суму понад 1,0 млрд. гривень.

За фактами вчинення посадовими особами органів доходів і зборів корупційних та інших злочинів у сфері службової діяльності, органами досудового розслідування розпочато 272 кримінальних проваджень, з них 222 – за матеріалами підрозділів внутрішньої безпеки.

У ході розслідування кримінальних проваджень, розпочатих за матеріалами підрозділів внутрішньої безпеки, працівникам органів ДФС оголошено 74 повідомлення про підозру у вчиненні злочинів. До суду направлено 37 обвинувальних актів та 14 осіб судом вже визнано винними у скоєнні злочинів.

За січень-вересень 2018 року за матеріалами підрозділів внутрішньої безпеки спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції складено та направлено до суду 169 адміністративних протоколів про скоєння корупційних правопорушень або пов'язаних з корупцією, за якими 24 особи визнано винними у вчиненні адміністративних правопорушень.